

УДК 338.657

Т.В. Кулініч

Національний університет “Львівська політехніка”,
кафедра економіки підприємства і менеджменту

РЕГІОНАЛЬНІ ОРІЄНТИРИ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

© Кулініч Т.В., 2001

Проаналізовано методики оцінки інвестиційної привабливості регіонів України. Розроблені рекомендації стосовно вдосконалення існуючих методик та їх використання у практиці інвестування в окремі підприємства певних регіонів.

The rating techniques of Ukrainian regions' investment attraction are analyzed in the article. The recommendations for improvement of existing techniques and their use for practical investments in enterprises of concrete regions are developed.

Рівень відставання України за критерієм інвестиційної привабливості та “випередження” за інвестиційним ризиком відносно інших країн світу залишається дуже загрозливим, що негативно відображається на обсязі капіталовкладень в конкретні вітчизняні підприємства. Згідно з дослідженням, проведеним експертами “Euromoney”, порівняно з такими кращими за даним критерієм країнами, як Люксембург і США, Україна ще в 1997 році відставала на 29 балів і знаходилась на 136 місці [1, с. 10–11], і ситуація продовжує погіршуватись. Якщо ж зважити не лише узагальнені оцінки, але й ті їх складові, що брались до уваги (а саме, економічна, фінансова та політична ситуація в країні), то порівняно із світовими лідерами високий рівень інвестиційного ризику України пов'язаний з її відставанням у фінансовій сфері, а порівняно з державами колишнього Радянського Союзу – в галузі економічного розвитку. Без сумніву, зараз це відставання посилить також і політична ситуація в країні.

Враховуючи вищевказане, вважаємо, що можливим шляхом виходу України з ситуації, що склалася і яку не можна визнати позитивною, буде орієнтація на оптимальний розвиток регіонів. Для визначення орієнтирів для розвитку регіонів та регіональних підприємств необхідно виявити базу та потенціал регіонів, що, в свою чергу, можна зробити за допомогою порівняльного аналізу їх інвестиційної привабливості (ІП) та ризикованості для інвесторів. Тим більше, як доводить досвід більшості західних країн [2, с. 57], існує безпосередня залежність між рейтингом інвестиційного клімату держав, регіонів, галузей і здійсненням у них підприємницької діяльності.

Попереднім етапом даного аналізу буде співставлення рейтингів регіонів України за розподілом вітчизняних й іноземних інвестицій та за їх внеском у ВВП (табл. 1). Ми це зробили, використовуючи статистичні дані, наведені в звіті за 1997 рік Державного комітету з питань розвитку підприємництва і Ради по вивченню продуктивних сил НАН України [1]. Підставою для такого спрощеного порівняння є прийняття думки окремих фахівців, зокрема колективу авторів під керівництвом О.В. Кужель, про прямопропорційну залежність між інвестиційною привабливістю регіонів та обсягом інвестицій в них. Але для більш докладного порівняння регіонів з метою встановлення рейтингу їх інвестиційної привабливості даний аналіз має проводитись за більшою кількістю критеріїв і відповідних показників.

Після застосування на попередньому етапі порівняльної методики [1] (табл. 1) були помічені такі особливості в площині визначення “інвестиційного” рейтингу регіонів. В п’ятірку кращих за обсягом інвестицій (зовнішніх, внутрішніх і за загальним показником), а також за внеском у ВВП увійшла тільки Дніпропетровська область разом із своїми підприємствами. Полтавська перемагає тільки за внутрішніми інвестиціями, що підкреслює відданість інвесторів зі сходу України власним теренам. Київська – разом з м. Київ – програє через недостатню привабливість інвестицій у вітчизняне виробництво. Підприємства Львівської області більше цікавлять іноземних інвесторів, ніж вітчизняних. Такий же високий рейтинг з позицій іноземних інвестицій характерний не лише для окремих областей Західної України, а й для Криму, Черкаської, Запорізької і Одеської області.

Відмінності між оцінками регіонів викликані різною сприятливістю їхнього інвестиційного клімату, рівнем інвестиційного потенціалу та величиною інвестиційного ризику. Зокрема, на вихід у “лідери” та на відставання за рейтингом вплинули такі фактори: недооцінка вітчизняними інвесторами підприємств цих привабливих регіонів та, навпаки, знаходження іноземними інвесторами такої переваги, як вигідне для регіонального розвитку розташування на перетині світових транспортних шляхів або близькість до кордонів. Вказані тенденції, що спостерігались у 1997 році, залишились актуальними і сьогодні.

Для більш ґрунтовної кількісної оцінки регіональної інвестиційної привабливості в Україні використовувалися цікаві та якісні методики. Це, наприклад, методики компанії “Омета-Інвест”, робота з оцінки інвестиційних ризиків за регіонами, Державного комітету України з питань розвитку підприємництва, численні спроби спеціалістів з Інституту регіональних досліджень НАНУ тощо. В усіх цих методиках було багато позитивних моментів, але вони були зручними і доцільними для аналізу у свій час і за своїх обставин, крім того в них не були враховані окремі важливі характеристики регіонів. Про критичний огляд внеску вітчизняних вчених у оцінку інвестиційної привабливості регіонів та регіональних підприємств і піде мова нижче.

Так, ще на початку 1990-х компанія “Омета-Інвест” стала ініціатором створення системи оцінки інвестиційної привабливості регіонів. Здобутками проекту був обґрунтований вибір системи синтетичних показників інвестиційної привабливості регіону з певними рівнями вагомості, визначеними експертним шляхом через опитування менеджерів під час прийняття ними інвестиційних рішень. Такими синтетичними показниками стали [2, с. 98]:

- 1) рівень загальноекономічного розвитку регіону (35 %);
- 2) потенціал розвитку інвестиційної інфраструктури регіону (15 %);
- 3) демографічна характеристика регіону (15 %);
- 4) рівень розвитку ринкових відносин і комерційної інфраструктури регіону (25 %);
- 5) рівень криміногенних, екологічних та інших ризиків (10 %).

Аналітичні показники, які відповідали вищевказаним групам синтетичних показників, були такими:

➤ Рівень загальноекономічного розвитку регіонів визначався за такими аналітичними показниками, як: обсяг промислової продукції на душу населення; валова продукція сільського господарства на кожного жителя області; середній рівень заробітної плати; обсяг капіталовкладень на кожного жителя області; обсяг науково-технічних робіт на душу населення в області.

➤ Рівень розвитку інвестиційної інфраструктури регіону – за допомогою показників: кількість підрядних будівельних підприємств в області; виробництво енергетичних ресурсів на душу населення; щільність автошляхів на 1 000 кв. км території; щільність залізниць на 1 000 кв. км території.

➤ Демографічна характеристика регіону – за такими показниками: частка населення регіону у загальній чисельності населення України; частка міського населення в регіоні; питома вага зайнятих; частка працездатного населення працездатного віку в загальній чисельності населення України.

➤ Рівень розвитку ринкових відносин в регіоні – за такими показниками: частка акціонерних товариств серед підприємств колективної форми власності; частка підприємств недержавної форми власності в загальному обсязі; кількість функціонуючих комерційних банків; кількість страхових компаній; кількість товарних бірж.

➤ Рівень екологічних та криміногенних ризиків – за такими показниками: викиди шкідливих речовин на 1 кв. км території; частка джерел забруднення; кількість економічних злочинів на 100 тис. осіб.

Вже з поверхневого погляду на цей перелік видно ряд недоліків даного проекту з створення методології оцінки ІІІ регіонів. Перш за все, результати оцінки не відповідали початковому припущенню, що існує пряма кореляційна залежність між інвестиційною привабливістю регіонів та обсягом інвестицій в них. Іншим недоліком цього проекту стало обмеження його завдань рамками пріоритетів проведення міжрегіональних порівнянь у 1992–1993 рр. Після створення цього інтегрального показника інвестиційної привабливості регіонів в державній економічній політиці відбулися значні зміни, зокрема були створені вільні економічні зони, спеціальні митні зони, території пріоритетного розвитку, в окремих областях введені спецрежими інвестиційної діяльності, і все це докорінно змінило підходи до регіональної оцінки інвестиційної привабливості підприємств у певних регіонах. Нами вже надавались пропозиції [3] щодо врахування цих змін на рівні внесення інших аналітичних показників. Значимість цих змін підтверджується хоча б тим, що саме створенням СЕЗ та ТПР держава намагається регулювати розбіжності між різними рівнями їх інвестиційної привабливості. Але, крім цього, синтетичні показники оцінки регіонів на сьогодні вже є “застарілими” і вимагають коректування відносно нових структурно-економічних змін підприємств, додавання “інтелектуальної” складової до характеристики регіонів та врахування інших інституційно-інноваційних змін. Взагалі, процес оцінки інвестиційної привабливості регіону (як і його підприємств) є динамічним, а отже, система проведення цієї оцінки має бути відкритою, за необхідністю, для внесення змін у вибір аналітичних та синтетичних показників.

Інша спроба створити методику, яку можна використати для визначення орієнтирів інвестиційної привабливості підприємств, була зроблена Державним комітетом України з питань розвитку підприємництва та Радою по вивченню продуктивних сил України НАН України. В даній методиці були враховані інвестиційні ризики у взаємозв’язку з інвестиційним кліматом окремих регіонів [1]. В цій методиці були використані дані з публікацій Державного комітету статистики України, зокрема з щорічників і бюлетенів економічної кон’юнктури, присвячених окремим аспектам регіонального суспільного розвитку. Інформація про ризикованість інвестицій в регіони була розподілена за 6-ма блоками: необхідний людський потенціал регіонів, матеріальна база його розвитку, інвестиційний потенціал, рівень управління економікою регіонів, стан фінансів та соціально-політична обстановка в регіоні з урахуванням матеріальної і духовної сфер.

Дана методика порівнянь рейтингів регіонів має ґрунтовну показникову базу. Але її загальним недоліком є занадто велика кількість показників, багато з яких захаращують загальну картину і не відповідають кінцевій меті оцінки.

Так, для оцінки людського потенціалу були взяті 15 показників. На нашу думку, цей набір варто спростити і залишити в ньому лише такі показники: економічно активне населення, зайняті в матеріальному виробництві, зайняті у промисловості, зайняті у малому бізнесі, мешканці міста у % від усього населення, працівники, які закінчили вищі заклади освіти від загальної кількості населення.

Матеріальну базу для розвитку цього потенціалу пропонувалось оцінити за допомогою 14 показників, з яких найбільш впливовими є такі: густота населення, земельні ресурси, виробництво електроенергії, основні фонди, грошові прибутки населення, жилий фонд.

Перелік показників, які були використані для оцінки інвестиційного потенціалу, можна лишити незмінним через їх високу значимість, а саме: капіталовкладення в млрд грн, капіталовкладення у % від основних фондів, капіталовкладення у виробництво в % від усіх, капіталовкладення в грн/чол за рік, обсяг іноземних інвестицій.

Рівень управління економікою, або фінансовий стан регіонів авторами [1] визначався за допомогою 12 показників, але знову ж таки цей перелік, на нашу думку, треба скоротити до такого: індекс споживчих цін (інфляція), бюджетні витрати, податкові надходження, кредити банків, кредиторська заборгованість, заборгованість по зарплаті, прибуток від господарської діяльності, вартість цінних паперів, вартість 22 продуктів харчування (споживчого кошику), темпи росту цін відносно темпів росту середн. зарплати, співвідношення витрати / прибутки населення.

Для оцінки соціально-політичного стану регіону використані 6 показників, з яких можна залишити лише такі: рівень безробіття у % до працездатного населення, темпи росту злочинності.

Незважаючи на цей солідний з точки зору підприємств та їх інвесторів перелік, головним блоком даної оцінки буде той, за допомогою якого оцінюватиметься стан економіки регіонів. Якщо для прикладу розглянути 2 області – найуспішнішу за обсягами інвестицій (Дніпропетровську) та вищу середнього за обсягами інвестицій (Львівську), то за допомогою синтезу досліджень з [1] отримаємо таку картину порівнянь (див. табл. 2).

Як вже було сказано, велика кількість аналітичних показників, які наповнюють ці блоки оцінки інвестиційної привабливості та ризикованості регіонів, не є необхідними, а навпаки, більше спотворюють загальну картину. Наприклад, немає потреби для характеристики інвестиційного потенціалу областей використовувати такі загальні показники, як територія області, кількість населення, політична активність електорату тощо. Цю думку поділяють і деякі інші розробники методик оцінки інвестиційної привабливості регіонів [4, с. 6].

Так, кращою на даний час методикою розрахунку загального рейтингу регіональної інвестиційної привабливості, на нашу думку, є методика, запропонована Інститутом реформ [4]. Принциповим покращанням порівняно з іншими є її прозорість і зрозумілість для всіх зацікавлених сторін з наданням пріоритетності інтересам вітчизняних та іноземних інвесторів рейтингу при прийнятті рішень про місце та обсяги інвестування. При розрахунку рейтингів областей експерти Інституту реформ сформували свій перелік показників, головним критерієм для вибору яких була пріоритетність для рішень внутрішніх і зовнішніх інвесторів. Такими пріоритетами, на нашу думку, можуть бути такі:

– стабільна та виважена економічна політика, з компетентним та прогнозованим управлінням її станом та з незмінними правилами гри.;

- розмір та потенційні можливості зростання внутрішнього ринку;
- вільний доступ до ринку, який полягає у можливості для інвестора без перешкод виходити на ринок та конкурувати на ньому;
- наявність кваліфікованої робочої сили та внутрішніх запасів сировини;
- захист від інфляції;
- можливість вільного вивезення дивідендів, відсотків, відрахувань;
- реальний захист майнових прав;
- експортні можливості;
- поміркований регуляторний режим;
- сприятливий режим оподаткування;
- низький політичний ризик;
- ефективне функціонування інфраструктури.

Таблиця 2

Порівняння економічного стану Дніпропетровської та Львівської областей в Україні

Показники	Позиція Дніпропетровської та Львівської областей				
	кращі	>серед.	серед.	<серед.	гірші
Валова додана вартість (ціни 1996 р.), млрд. грн.	[2]		(9)		
Валовий внутрішній продукт, млрд. грн.	[2]	(5)			
Обсяг промислового виробництва, млрд. грн.	[2]		(9)		
Індекс промислового виробництва, (1990–1997)			[13]		(26)
Темпи приросту або зниження обсягу промислового виробництва, % (1997/1996)			[14]	(18)	
Обсяг сільськогосподарського виробництва (1996), млрд. грн.	[3]		(10)		
Обсяг сільськогосподарського виробництва (1997), млрд. грн.	[4]		(10)		
Обсяг будівельних робіт, млрд. грн.	[3]		(10)		
Роздрібний товарообіг, млрд. грн.		[3]	(6)		
Платні послуги, млрд. грн.	[4]		(6)		
Обсяг продукції малого бізнесу, млрд. грн.			[3]	(10)	
Експорт, млн. доларів США	[1]				(13)
Імпорт, млн. доларів США		[2]	(8)		
Викиди забруднення в атмосферу, тис. т		[2]	(20)		
Споживчі витрати, тис. грн./100 сімей			[10]	(20)	

Примітка: [x] – позиція Дніпропетровської області за окремими показниками; (y) – позиція Львівської області за окремими показниками

Позитивною стороною даної методики є використання 5 укрупнених груп показників, які стали базовими для розрахунку загального рейтингу: стан економічного розвитку регіону; розвиток інфраструктури; розвиток фінансової інфраструктури; розвиток трудових ресурсів; діяльність органів місцевої влади щодо приватного підприємництва. Ці групи можна дійсно назвати викристалізованими і сформованими згідно з інтересами регіональних підприємств і запитів інвесторів. Перша група поділяється на три підгрупи (економічний розвиток, інтеграція у світову економіку, трудові ресурси); друга група складається з 3 підгруп (ринкова, транспортна, телекомунікаційна та інформаційна інфраструктури).

Окремі аналітичні показники, які наповнюють ці 5 груп, повторюють ті, які наведені в попередній розглянутій методиці [1]. Доповнення стосуються доходів і видатків місцевих

бюджетів, підготовки кадрів вищими та середніми закладами освіти, розвитку ринкової, транспортної, телекомунікаційної, інформаційної та фінансової інфраструктури регіону, екологічних проблем та науково-дослідного потенціалу регіону, а також змін у діяльності органів місцевої влади в сфері приватного підприємництва. Вони ж, як і відсутність непотрібних аналітичних показників, є її новими позитивними сторонами. Дану методику можна використовувати для адекватної оцінки інвестиційної привабливості регіонів вже не з метою поверхневого попереднього оцінювання, а для дійсно ґрунтового аналізу.

У цій статті були розглянуті лише деякі вітчизняні методики визначення інвестиційної привабливості регіонів та їх підприємств. Останні одночасно і формують результати оцінки, і залежать від неї. Хоча на даний час ця остання методика є кращою з існуючих в Україні, навіть щодо її покращання можна зробити певні пропозиції. Зокрема, варто було б врахувати оцінки інвестиційної привабливості та ризикованості регіонів “практиками” – керуючими підприємств – “абсорбентів” інвестицій, а також інвесторами і інвестиційними посередниками. Така оцінка та порівняння з результатами даної методики та з рейтингом обсягу інвестицій і внеску регіонів у ВВП, в свою чергу, дозволить незалежним експертам знайти нові шляхи для вдосконалення її проведення.

1. Інвестиційний клімат в Україні: фактори регіональних ризиків / Державний комітет України з питань розвитку підприємництва; Рада по вивченню продуктивних сил України НАН України / О.В. Кужель. – К., 1999. – 192 с. 2. Бланк И.А. Инвестиционный менеджмент. – К., 1995. – 448 с. 3. Кулініч Т.В. Українські вільні економічні зони: вплив на інвестиційну привабливість регіонів // Підприємство в Україні: проблеми і шляхи розвитку: Матеріали Міжнар. наук.-практичної конф. – Львів, 2000. – С. 114–115. 4. Побурко Я.О., Карпов В.І., Матковський С.О., Павелко Р.В., Павлов В.І. Інтегральна оцінка та порівняння соціально-економічного стану регіонів // Регіональна економіка. Додаток “Регіони України. Економіко-статистичні порівняння”. – 2000. – № 4–5. – 86 с.

УДК 330.43:658.8

І.І. Новаківський, С.І. Ониськів

Національний університет “Львівська політехніка”,
кафедра економіки підприємства і менеджменту

АНАЛІЗ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОГО РИНКУ

© Новаківський І.І., Ониськів С.І., 2001

Розкрито особливості формування інформаційного ринку, проаналізовано розвиток елементів електронної комерції в Україні.

In the article the features of formation of the information market are uncovered, the analysis of development of members of electronic commerce in Ukraine is carried out.

Ідея вільної торгівлі на суто інтелектуальному рівні вперше зустрічається у А. Сміта і Д. Рікардо (XVIII–XIX століттях). Вона узгоджується з принципом відносної переваги – кожна організація спеціалізується в тих сферах економічної діяльності, які такі переваги їй забезпечують. Загалом оптимальність функціонування організації можна інтерпретувати через оцінки ефективності її діяльності (наприклад, збільшення обсягів продукції), які